

# Rapportage peer review 2016

Regionale VO-HO netwerken





# Rapportage peer review 2016

Regionale VO-HO netwerken

Augustus 2016, Miranda Overbeek



# Inhoud

Voorwoord	7
Regionale VO-HO netwerken	7
Kwaliteitsborging	7
Opbrengsten peer review	7
1. Opzet peer review systeem	8
1.1 De aanleiding	8
1.2 De ontwikkeling	8
1.3 Vooronderzoek	9
1.4 Verschillende onderdelen systeem	9
1.5 De gesprekspartners	10
2. Uitkomsten peer review 2016	11
2.1 Uitkomsten enquête	11
2.2 Uitkomsten gesprekken	14
3. Evaluatie peer review systeem	16
3.1 Opzet evaluatie	16
3.2 Uitkomsten evaluatie	16
4. Conclusie en discussie	17
Bijlage 1: Draaiboek peer review regionale VO-HO netwerken	19
Bijlage 2: Schriftelijke voorbereiding op peer review gesprek	20



# Voorwoord

Medio 2016 is, vanuit de Steunpuntenraad (het landelijke overlegorgaan van de regionale VO-HO netwerken), Platform Bèta Techniek (PBT) en nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling SLO, het initiatief genomen om een peer review systeem te ontwikkelen en uit te voeren. Het doel hiervan is de regionale VO-HO netwerken duurzaam van elkaar te laten leren. Kennisdeling en het versterken van verbindingen staan centraal.

## Regionale VO-HO netwerken

Wanneer in dit stuk gesproken wordt van regionale VO-HO netwerken, wordt hier de combinatie van de VO-HO netwerken voor excellentie en/of bèta-techniek en de Bèta-steunpunten mee bedoeld. In de regio's waar beide type netwerken bestonden, zijn deze sinds 2012 steeds verder vervlochten geraakt. Dit zodat er een evenwichtig palet aan keten-activiteiten voor zowel leerlingen als docenten kon ontstaan. Daarnaast werken de netwerken regionaal en landelijk samen met verschillende andere partners en beleidsprogramma's<sup>1</sup>.

Er is sprake van een nagenoeg landelijke dekking met elf regionale VO-HO netwerken. Hierin werken 12 universiteiten, 19 hogescholen en circa 365 havo/vwo-scholen (=60% van het totaal) - met een focus op bèta techniek - samen aan onder andere verbeterde aansluiting VO-HO, vakvernieuwingen in het VO en de professionele ontwikkeling van docenten. De netwerken bieden regionaal maatwerk met een breed palet aan activiteiten voor zowel leerlingen als docenten.

## Kwaliteitsborging

Het eigenaarschap van de VO-HO netwerken ligt in de regio's: de betrokken universiteiten, hogescholen en VO-scholen zijn zelf aan zet. Daarnaast is er een landelijke koepel, de Steunpuntenraad, waarin de netwerken afstemmen en uitwisselen. In opdracht van het ministerie van OCV ondersteunt PBT de netwerken sinds 2004. Hieronder valt ook het uitzetten van stimuleringsmiddelen in de regio's<sup>2</sup>, het stimuleren van kennisuitwisseling en kwaliteitsborging.

Naast interne kwaliteitsborging door de instellingen zelf, nemen de netwerken ook deel aan landelijke trajecten van kwaliteitsborging. Dit betreft monitor en audit, en - voor het eerst in 2016 - ook een systeem van peer reviewing.

## Opbrengsten peer review

Begin 2016 is een nieuw systeem van peer reviewing ontwikkeld. In het voorjaar van 2016 hebben de inhoudelijke voorbereidingen en gesprekken plaatsgevonden. In deze rapportage worden de opbrengsten besproken. Deze vallen uiteen in twee delen:

1. Het opgezette systeem en proces van peer reviewing. Dit systeem zal, met enkele wijzigingen, ook in de toekomst door de regionale VO-HO netwerken gebruikt worden. Het kan verder ter inspiratie dienen voor andere netwerken en instellingen.
2. De inhoudelijke uitkomsten van de peer review gesprekken. Hieraan voorafgaand is ook een enquête uitgezet onder docenten en schoolleiders, om hun mening en behoeften m.b.t. de VO-HO netwerken te peilen. Ook de uitkomsten van deze enquête komen in de rapportage aan bod.

Naast deze rapportage is er, naar aanleiding van de peer review, ook een handboek en draaiboek voor de regionale VO-HO netwerken opgesteld. Hierin staan meer uitgebreid alle tips en good practices vanuit de peer reviews in 2016 beschreven, evenals alle benodigde informatie rondom het proces en systeem.

1. Bijvoorbeeld Jet-Net, STEM Teacher Academy, Techniepact, Talentnetwerken VO, DNA-labs.
2. In 2015/16 investeerde OCV, via PBT, circa 2,1 miljoen (=18%), VO-scholen ca. 1,8 miljoen (=15%) en HO-instellingen circa 7,8 miljoen (=67%) in de regionale VO-HO netwerken. Deze gegevens zijn afkomstig uit de call for proposals die in april 2015 is uitgezet en uit een aanvullende inventarisatie die begin 2016 onder de netwerken is gedaan.

# 1. Opzet peer review systeem

## 1.1 De aanleiding

In 2014 evalueerde een onafhankelijke reviewcommissie onder leiding van professor Harrie Eijkelhof alle regionale VO-HO netwerken (zowel de Bètasteunpunten als de VO-HO netwerken voor excellentie en bèta/techniek). Eén van de aanbevelingen van de commissie was dat de netwerken versterkt kunnen worden door onderling meer kennis te delen en ervaringen uit te wisselen: “[...] kennis delen is kennis vermenigvuldigen. De commissie heeft gezien dat dit binnen de netwerken volop gebeurt maar tussen de netwerken nog te weinig” (Eijkelhof et al., 2014, p.13).

Om een dergelijke uitwisseling duurzaam te organiseren hebben de Steunpuntenraad, PBT en SLO in 2016 gekozen voor het ontwikkelen en organiseren van een peer review systeem. De intentie is dat, als onderdeel van de bredere kwaliteitsborging, het systeem ook na 2016 gebruikt blijft worden door de regionale VO-HO netwerken.

## 1.2 De ontwikkeling

Voor de ontwikkeling van het peer review systeem zijn de volgende bronnen gebruikt:

- Een literatuurstudie waarbij zowel literatuur geraadpleegd is over de mogelijke vormen van (peer) reviews als over de inhoud specifiek voor de regionale VO-HO netwerken. Zie tabel 1 voor een impressie van de gebruikte literatuur.
- Gesprekken met experts. Ook hier gaat het om zowel experts op het gebied van peer review systemen, zoals Sander van der Ham van PBT, als experts op het gebied van de regionale VO-HO netwerken, zoals Harrie Eijkelhof.
- Consultatie van de doelgroep, namelijk de regionale VO-HO netwerken zelf. Dit per e-mail en via de Steunpuntenraad vergaderingen.

Daarnaast was er een peer review projectgroep die meedacht over de opzet en uitvoering, met de volgende leden: Pieter Boerman (oud-voorzitter Steunpuntenraad; regionaal VO-HO netwerk Oost), Agnes Kemperman (voorzitter Steunpuntenraad; regionaal VO-HO netwerk Amsterdam), Simone Endert (PBT), Lotte van den Berg (PBT), Ange Taminiau (SLO), Maarten Pieters (SLO) en Miranda Overbeek (PBT/SLO).

Literatuur over (peer) review systemen	Literatuur over de VO-HO netwerken
Breimer, D.D. et al. (2015). Sectorplan natuur- en scheikunde: Advies onderwijs en outreach 2015	Call for proposals (2015). Op naar een duurzame infrastructuur voor regionale VO-HO netwerken
Van Horssen, H. et al. (2015). Help de regio aan zet: De praktijkervaring van drie jaar samenwerken in de regio	Factsheets per VO-HO netwerk, opgevraagd door Lotte van den Berg (van PBT) in december 2015
School aan Zet (2015). Versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen: Peer Reviews – handreiking	Site visit documenten vaksteunpunten natuurkunde (2014) en scheikunde (2015)
Sminia, T. et al. (2014). Niet reguleren, maar uitdagen: De vele wegen die leiden naar excellentie. Overall auditrapport Sirius Programma 2008-2014	Eijkelhof, H.M.C. et al. (2014). Stand van zaken bij de Brede Regionale Steunpunten en de VO-HO netwerken: Algemene bevindingen van de reviewcommissie
Nederlandse Dalton Vereniging (2013). Visitatie lidscholen voortgezet onderwijs: Een handleiding voor scholen en visiteurs	De Steunpuntenraad (2013). Inrichting van de landelijke organisatie van bètasteunpunten
SLO (2013, concept). Netwerken in kaart: Een verkennend onderzoek over de rol van netwerken bij curriculumvernieuwing	
Vereniging CultuurProfielScholen (2012). (Zelf) evaluatie-instrument cultuurprofiel scholen	
Sminia, T. et al. (2010). Sprint Programma 2009 – 2010: Peer- / Expertreviews	
Camp, P. (2004). Vragenlijst uit 'Kracht met de matrix'	
Pieters, M.L.M. et al. (1999). Kwaliteit in de duurzame school: Een handleiding voor NME-coördinatoren	

Tabel 1: Literatuur die gebruikt is bij het opstellen van het peer review systeem



## 1.3 Vooronderzoek

Uit het vooronderzoek bleek onder andere:

- Scheid de systemen voor verantwoord en leren/stimuleren. Met andere woorden: koppel geen audit aan een peer review (Sminia et al., 2010; S. van der Ham, persoonlijke communicatie, 14 december 2015).
- Eerdere peer reviews, zoals de Sprint en Sirius reviews, werden door de deelnemende instellingen positief beoordeeld. De commissie van de Sprint reviews is van mening dat “de reviews de instellingen kunnen helpen bij het innoveren. De reviews hebben vaak een katalyserende werking voor de instelling, doordat de ogen worden geopend voor nieuwe invalshoeken” (Sminia et al., 2010, p. 14).
- Als je de instellingen de thema’s en vragen van de peer review laat bepalen, en dus aansluit bij de eigen situatie en vraagstukken, dan vergroot je het eigenaarschap en de kans op follow up (Sminia et al., 2010).
- Stel de leerfunctie centraal tijdens een peer review door deelnemers input van buitenaf op hun leervragen te laten krijgen: peers en experts die meedenken, reflecteren, tips geven en good practices delen (Sminia et al., 2010).
- Een peer review staat of valt bij een goede voorbereiding. Het is van belang om bij de deelnemers te inventariseren wat zij willen bespreken tijdens de peer review en op basis daarvan van tevoren een agenda te maken. Op basis van de vraag aan welke criteria een goed regionaal VO-HO netwerk zou moeten voldoen, zou je ook thema’s kunnen bedenken voor de peer review (S. van der Ham, persoonlijke communicatie, 14 december 2015).

## 1.4 Verschillende onderdelen systeem

Op basis van het vooronderzoek is het volgende model van het peer review systeem ontwikkeld (figuur 1):



Figuur 1: Opzet peer review systeem

### Schriftelijke voorbereiding door netwerken

Drie weken voorafgaand aan het peer review gesprek vulden de regionale VO-HO netwerken het schriftelijke voorbereidingsdocument in. In dit document noteerden de netwerken good practices die zij wilden delen en knelpunten/leervragen die zij wilden bespreken tijdens het gesprek. Dit deden zij aan de hand van een tiental thema's (voor zover van toepassing). De thema's waren 'activiteiten', 'samenwerking met VO-scholen', 'samenwerking met andere instellingen', 'samenwerking met bedrijfsleven', 'kwaliteitsbewaking', 'financiële middelen', 'verduurzaming', 'communicatie', 'inspelen op (toekomstige) ontwikkelingen' en 'optioneel: zelf in te vullen'.

### Enquête onder docenten en schoolleiders

Om aanvullende input voor de peer review te verkrijgen vanuit (een deel van) de doelgroep van de activiteiten van de regionale VO-HO netwerken, werd voorts een digitale enquête uitgezet onder VO-docenten en VO-schoolleiders.

### Agenda gesprekken opstellen

De invulling van de agenda werd bepaald op basis van de schriftelijke voorbereidingen van de netwerken en de enquête onder docenten en schoolleiders. De geformuleerde leervragen van de netwerken stonden centraal in de gesprekken. Idealiter werden de leervragen beantwoord door een presentatie van een good practice van een ander netwerk, en door dialoog.

### Peer review gesprekken

Elk peer review gesprek duurde drie uur. Bij het gesprek waren de volgende personen aanwezig:

- Per deelnemend regionaal VO-HO netwerk: coördinatoren/vertegenwoordigers van alle bij het netwerk betrokken HO-instellingen, en optioneel leden van de faculteitsbesturen, VO-scholen en bedrijven;
- Een voorzitter;
- Een secretaris/projectleider;
- Een onafhankelijk expert.

De agenda van de peer review gesprekken zag er globaal als volgt uit (tabel 2):

10 minuten	Kennismaking, doelstelling, toelichting agenda
70 minuten	Korte presentaties door de netwerken over knelpunten en good practices, gevolgd door dialogen
20 minuten	Pauze
70 minuten	Korte presentaties door de netwerken over knelpunten en good practices, gevolgd door dialogen
10 minuten	Afronding: Leeropbrengsten inventariseren

Tabel 2: Agenda peer review gesprekken

### **Uitwerking door secretaris (leeropbrengst en actiepunten)**

De secretaris maakte een rapportage van de peer review gesprekken, met daarin onder andere de leeropbrengsten en actiepunten voor de netwerken.

## **1.5 De gesprekspartners**

In 2016 vonden er drie peer review gesprekken plaats, te weten:

- 4 april 2016: de regionale VO-HO netwerken Limburg, Utrecht en Zuid-Holland/Leiden;
- 19 april 2016: de regionale VO-HO netwerken Amsterdam, Oost en Zeeland;
- 12 mei 2016: de regionale VO-HO netwerken Brabant, Nijmegen, Noord en Wageningen.

Zuid-Holland en Leiden zijn afzonderlijke regionale VO-HO netwerken, maar werken zeer nauw samen en wilden daarom graag gezamenlijk optrekken in de peer review. Omdat het regionale VO-HO netwerk Brabant nog in oprichting is, namen zij (op eigen verzoek) niet actief deel aan het peer review traject, maar waren wel aanwezig bij het gesprek.

Er is voor gekozen om de 'jonge' netwerken Limburg, Zeeland en Brabant te verdelen over de verschillende gesprekken, evenals de qua omvang grootste netwerken Utrecht, Amsterdam en Noord. Verder is getracht netwerken aan elkaar te koppelen die het meest van elkaar zouden kunnen leren (good practices als input op leervragen). De bovengenoemde indeling die hieruit volgde, is als concept voorgelegd aan alle regionale VO-HO netwerken en akkoord bevonden.



## 2. Uitkomsten peer review 2016

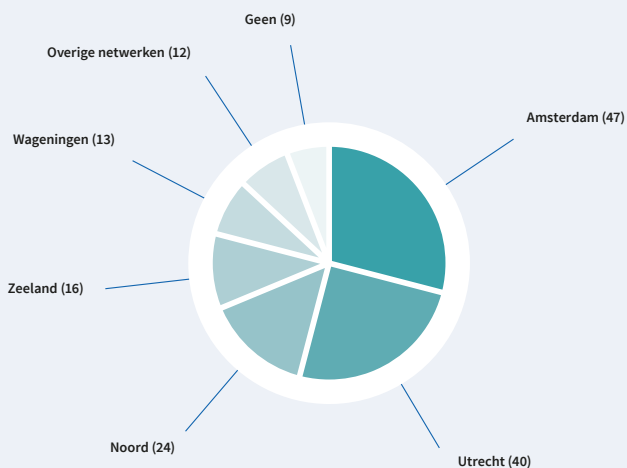
### 2.1 Uitkomsten enquête

Hieronder worden de belangrijkste, overkoepelende uitkomsten weergegeven van de enquête die, als onderdeel van de voorbereiding van de peer review, uitgezet is onder schoolleiders en docenten. Elk regionale VO-HO netwerk heeft ook een uitwerking ontvangen van de enquêteresultaten specifiek voor hun eigen netwerk, inclusief de ruwe data, zodat zij hier concreet mee aan de slag kunnen.

De enquête is uitgezet via de nieuwsbrieven/communicatiekanalen van alle regionale VO-HO netwerken, behalve Zuid-Holland/Leiden (doen al veel op evaluatiegebied, en wilden hun scholen niet overvragen), Brabant (nam niet actief deel aan het peer review traject) en Limburg (was pas net opgestart). Daarnaast is de enquête verspreid via de NVON en OnderwijsTraineeship nieuwsbrieven van maart 2016.

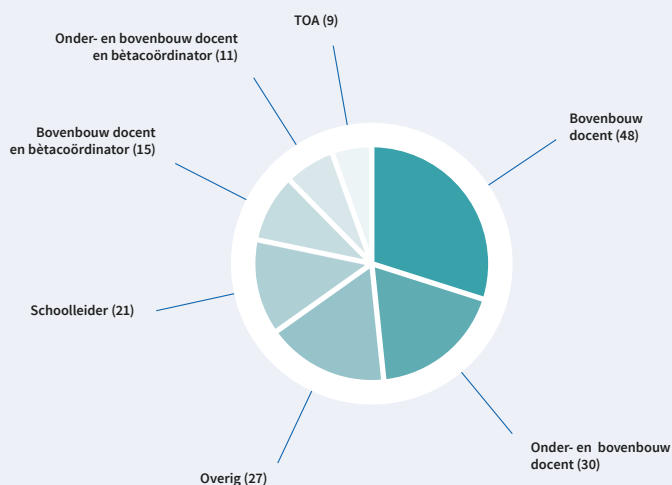
#### Aantal ingevulde enquêtes

De enquête is ingevuld door 161 respondenten (voornamelijk docenten en schoolleiders). In figuur 2 is te zien hoeveel enquêtes er per netwerk ingevuld zijn, en in figuur 3 welke functie de respondenten hebben.



Figuur 2: Aantal ingevulde enquêtes per netwerk

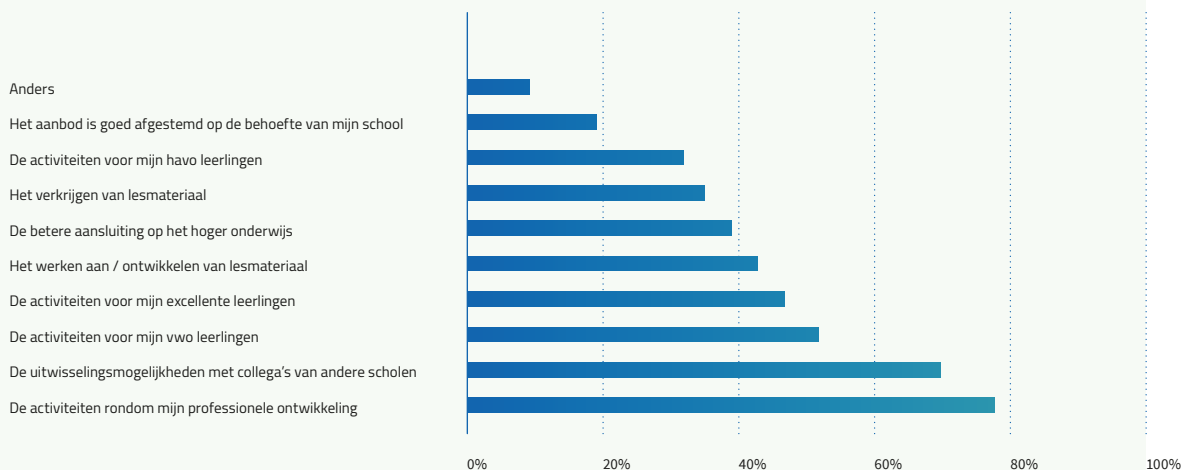
*De overige netwerken bestaan uit Oost (5), Nijmegen (2), Zuid-Holland (2), Brabant (2) en Leiden (1). 'Geen' houdt in dat de respondent geen gebruik maakt van een VO-HO netwerk.*



Figuur 3: Functie respondenten

### Hoe vaak en waarom wordt er gebruik gemaakt van de regionale VO-HO netwerken?

Van de 152 respondenten die deelnemen aan een regionaal VO-HO netwerk geeft 51% aan dat ze drie keer of meer per jaar deelnemen aan activiteiten van hun netwerk, 25% twee keer per jaar, 14% één keer per jaar en 9% minder dan één keer per jaar. Figuur 4 geeft weer waarom zij deelnemen aan een regionaal VO-HO netwerk. Het grootste deel van de respondenten doet dit vanwege de activiteiten rondom hun professionele ontwikkeling en de uitwisselingsmogelijkheden met collega's van andere scholen.



Figuur 4: Waarom de respondenten deelnemen aan een regionaal VO-HO netwerk

*Dit was een meerkeuzevraag waarbij respondenten (voornamelijk docenten en schoolleiders) meerdere antwoorden konden aanvinken. Het percentage zegt steeds per antwoord hoeveel mensen dit hebben aangegeven.*

### Wat zijn positieve- en verbeterpunten van de netwerken volgens de deelnemers?

In tabel 3 wordt de top tien weergegeven van positieve punten over de regionale VO-HO netwerken die door de 152 deelnemers genoemd zijn, en in tabel 4 de top tien van verbeterpunten. Het meest genoemde positieve aspect is het contact/samenwerken/netwerken met collega's (van andere scholen) en het meest genoemde verbeterpunt de communicatie (alhoewel meer respondenten aangaven geen verbeterpunten te hebben/weten).

#### Positieve punten

1. Contact / samenwerken met collega's (van andere scholen) / netwerken (57x)
2. Goed / interessant / inspirerend aanbod (49x), voor docenten en/of leerlingen
3. Uitwisseling / kennisdeling (30x)
4. Goede / interessante na-/bijscholing (21x)
5. Goed georganiseerd (15x)
6. Dichtbij / in de regio (12x)
7. Op de hoogte blijven van / betrokken raken bij nieuwe ontwikkelingen (11x)
8. Eigen kennis verdiepen / vergroten (10x)
9. Contact / sterke verbinding met vervolgonderwijs (8x)
10. Samen lesmateriaal ontwikkelen / aanpassen / actualiseren (6x)

Tabel 3: Top tien positieve punten van de regionale VO-HO netwerken

#### Verbeterpunten

1. Niet ingevuld (19x)
2. Geen (18x)
3. Betere communicatie (18x), bijvoorbeeld meer op tijd communiceren en organisatiestructuur verhelderen
4. Meer aanbod op een bepaald gebied (17x), bijvoorbeeld activiteiten voor biologie of wiskunde docenten, of activiteiten waarbij docenten zelf materiaal ontwikkelen
5. Weet niet (11x)
6. Meer diepgang / hoger niveau bij activiteiten (10x)
7. (Nog) meer aandacht voor de praktijk (8x)
8. Meer bekendheid / zichtbaarheid van het netwerk (4x)
9. Hogere opkomst bij activiteiten (4x)
10. Meer VO-scholen bij het netwerk betrekken / contacten met scholen verder uitbouwen (4x)

Tabel 4: Top tien verbeterpunten van de regionale VO-HO netwerken

### Waarom wordt er geen gebruik gemaakt van de regionale VO-HO netwerken?

Van de 161 respondenten gaven er negen aan geen gebruik te maken van (de activiteiten van) een regionaal VO-HO netwerk. Zij gaven daarvoor als redenen dat zij niet goed bekend zijn met de activiteiten (3x), nog geen gelegenheid gehad hebben om deel te nemen (2x), de activiteiten op dagen vallen dat ze niet kunnen (2x), de prijs te hoog is voor wat er geboden wordt (1x) en dat het extra gedoe oplevert (1x).

#### Aan welke activiteiten is er behoefte?

Tot slot is er in de enquête geïnventariseerd aan welke (reeds bestaande of nieuwe) activiteiten de respondenten behoefte hebben. Deze vraag is zowel door de deelnemers aan netwerken als respondenten die niet aan een netwerk deelnemen beantwoord. In tabel 5 staat de top tien weergegeven voor leerlingenactiviteiten en in tabel 6 voor docentenactiviteiten. Dit zijn activiteiten die veelal al door de netwerken aangeboden worden. Qua leerlingenactiviteiten worden activiteiten op school of via internet het meest genoemd; qua docentenactiviteiten bijscholing. Hierbij geeft een groot deel van de respondenten aan dat het huidige aanbod voldoet.

#### Leerlingenactiviteiten

1. Naar school toe komen of activiteiten via internet (14x)
2. Het huidige aanbod voldoet (12x)
3. Excursies/rondleidingen bij bedrijven of universiteiten/instellingen (10x)
4. Practica aanbieden (die op school niet gedaan kunnen worden) (10x)
5. Ondersteuning bij PWS en PO's (9x)
6. Activiteiten voor havo leerlingen (8x)
7. Masterclasses op universiteit (7x)
8. Activiteiten/verdieping voor excellente leerlingen (7x)
9. Oriëntatie op bèta in onderbouw / hulp bij profielkeuze (6x)
10. Colleges (4x)

Tabel 5: Top tien (reeds bestaande of nieuwe) leerlingactiviteiten waar behoefte aan is

## Docentenactiviteiten

1. Bijscholing (29x), bv. vakinhoudelijk of over actuele onderwerpen/ontwikkelingen
2. Het huidige aanbod voldoet (20x)
3. Uitwisseling (16x), bv. van materiaal en aanpakken
4. DOTs/PLGs (14x)
5. Contact met HBO/WO (11x), bv. welke vakinhoud komt aan de orde bij verschillende studies
6. Cursussen/workshops/masterclasses (10x)
7. Activiteiten rondom nieuwe examenprogramma's (9x)
8. Conferenties (8x)
9. Geen (7x)
10. Lezingen (5x)

Tabel 6: Top tien (reeds bestaande of nieuwe) docentenactiviteiten waar behoefte aan is

## 2.2 Uitkomsten gesprekken

### Schriftelijke voorbereidingen en agenda's

In schriftelijke voorbereidingen hebben de regionale VO-HO netwerken hun good practices en knelpunten beschreven. Op basis hiervan zijn de agenda's voor de peer review gesprekken samengesteld. De enquêteresultaten bleken zinvol voor de individuele netwerken, maar niet om te gebruiken als basis voor de agenda's. De enquêteresultaten zijn daarom wel naar de gespreksdeelnemers gestuurd als bijlagen bij de agenda, zodat de uitkomsten in de dialogen gebruikt konden worden, maar zijn niet verwerkt in de agenda's. De schriftelijke voorbereidingen zijn ook als bijlagen bij de agenda's meegestuurd.

Bij meerdere agenda's stonden de volgende onderwerpen op de agenda: bedrijfsleven, kwaliteitsbewaking, deelname van docenten aan professionaliseringsactiviteiten, havo talentontwikkeling en verduurzaming. Bij elk van deze onderwerpen lagen de accenten anders, door verschillende leervragen rondom deze thema's.

### De gesprekken

Hieronder wordt voor bovengenoemde agendaonderwerpen kort weergegeven wat de uitkomsten van de gesprekken waren. Omdat er in de verschillende gesprekken uiteenlopende leervragen besproken zijn, wordt in deze rapportage alleen een algemeen beeld geschetst, aangevuld met enkele korte voorbeelden. De opbrengst van de gesprekken is in meer uitgebreide vorm met de netwerken gecommuniceerd. Zij hebben het uitgebreide verslag van alle gesprekken ontvangen, evenals alle voorbereidende stukken en enquêteresultaten.

### Bedrijfsleven

In de peer review gesprekken waarin het bedrijfsleven aan bod kwam, ging het onder andere over de vraag hoe je bedrijven aan de bedrijfsDOT (Bedrijfs-DocentOntwikkelTeam: activiteit waarbij docenten met bedrijven (gast)lessen ontwikkelen) bindt en zorgt voor een goede match tussen docent en bedrijf.

- In de gesprekken kwam een manier naar voren om dit te bewerkstelligen, namelijk door de bedrijfsDOT aan te bieden volgens het Amsterdamse model: de Collegetour. Bij de Collegetour organiseren VO-docenten samen met bedrijven colleges voor leerlingen. De Collegetour is een succes. Dit omdat het eigenaarschap bij de docenten ligt en docenten- en leerlingenactiviteiten gekoppeld worden.
- Verder kwam als tip naar voren om gebruik te maken van netwerken waar bedrijven al in participeren. Denk bijvoorbeeld aan netwerken van hbo-opleidingen, Jet-Net, Centers of Expertise of het Young Urban and Regional Professionals netwerk.
- Ook werkt het goed om binnen bedrijven contact te zoeken met medewerkers die zich bezighouden met educatie. Hierbij is het van belang om goed voor het voetlicht te brengen waarom bedrijven baat hebben bij het samenwerken met scholen (en andersom).

### Kwaliteitsbewaking

Met betrekking tot kwaliteitsbewaking ging de discussie met name over de vraag hoe je kwaliteit definieert en hoe je deze kunt meten.

- Benadrukt werd dat het niet voldoende is om alleen de tevredenheid van de deelnemers te meten, maar dat het ook van belang is om te kijken naar de effecten. In Engeland kijken ze bijvoorbeeld naar het effect van professionaliseringsactiviteiten in de lessen, en of er met collega's en andere scholen over uitgewisseld wordt. Je kunt dit meten door de docent er bijvoorbeeld naar te vragen tijdens het functioneringsgesprek.
- Een andere suggestie om effecten te meten, is het studiesucces vergelijken van studenten op het HBO/WO die afkomstig zijn van VO-scholen die wel en VO-scholen die niet deelnemen aan regionale VO-HO netwerken. Er werd overigens betwijfeld of dit wel wetenschappelijk verantwoord is, bijvoorbeeld vanwege andere indicatoren die hier ook een rol bij spelen.

### Deelname van docenten aan professionaliseringsactiviteiten

In alle gesprekken kwam de leervraag, hoe je ervoor zorgt dat docenten gemotiveerd en gefaciliteerd worden om deel te nemen aan professionaliseringsactiviteiten, terug. Er werden drie factoren benoemd die van belang zijn voor deelname van docenten:

- Een bèta schoolleiders ontwikkelteam: om het schoolprogramma te blijven ontwikkelen.
- De wensen van docenten: Docenten bij de programmering expliciet centraal stellen. Dit kan betekenen dat de focus per netwerk

- bijvoorbeeld meer/minder ligt op vakinhoudelijke, actieve of juist netwerkgerichte activiteiten.
- De leerlingen: Als leerlingen interessante dingen op de universiteit hebben meegemaakt en daardoor de docenten het gevoel geven achter te lopen (bijvoorbeeld op het gebied van actueel wetenschappelijk onderzoek), kan dit docenten inspireren tot het volgen van bijscholing.

De regionale VO-HO netwerken Utrecht en Amsterdam werden in de peer review gesprekken aangehaald als good practices rondom deze problematiek:

- Utrecht:  
Zij werken met een getrappt model: Ambitie, Connectie en Open. Om deel te nemen aan Open hoef je geen partnerschool te zijn; Connectie en Ambitie is voor partnerscholen, waarbij Ambitie de meest intensieve variant is. In het pakket dat de partnerscholen afnemen, zitten plaatsen voor het docentenprogramma. Als partnerscholen niet deelnemen aan het docentenprogramma, gaat de coördinator van het docentenprogramma met ze in gesprek. Verder zorgt Utrecht voor een community voor zowel docenten als schoolleiders, bijvoorbeeld door middel van uitwisselen op de jaarlijkse conferentie. Tot slot bieden ze in Utrecht geen DOTs meer aan, maar workshops, omdat dit beter aansluit bij de behoeften van de docenten uit hun netwerk (namelijk meer vakinhoud, niet teveel bijeenkomsten en niet te actief).
- Amsterdam:  
Zij hebben per partnerschool een bètacoördinator als verbindende factor, en elke bètacoördinator krijgt daar van de school 100 uur per jaar voor. Elke school moet ieder jaar een bètaplan maken waarin ze beschrijft wat de secties en leerlingen het komende schooljaar gaan doen. De bètacoördinator bespreekt het schoolplan met de schoolleider en docenten. Tot slot gaat de Amsterdamse netwerkcoördinator bij scholen op bezoek, bijvoorbeeld bij nieuwe scholen om een presentatie te geven aan de schoolleiders en docenten over de professionaliseringsmogelijkheden. Het werken met bètacoördinatoren en veel persoonlijk contact met partnerscholen is arbeidsintensief, maar op deze manier zorgt Amsterdam wel voor commitment van partnerscholen om deel te nemen aan professionaliseringsactiviteiten.

#### Havo talentontwikkeling

Diverse netwerken zijn bezig met de ontwikkeling van havo talent-programma's. Maar welk type leerling noem je nu havo-talent en hoe kun je bij deze talenten aansluiten?

- Uit de gesprekken kwam naar voren dat havo-leerlingen andere type leerlingen zijn dan vwo-leerlingen, waardoor lessen uit vwo excellentieprogramma's niet zonder meer over te nemen zijn voor havo-leerlingen. Talentvolle havo-leerlingen zijn niet perse de leerlingen met de hoogste cijfers, maar de leerlingen die gemotiveerd zijn om hun talent verder te ontwikkelen.

- Een voorbeeld van hoe je bij havo-talenten kunt aansluiten, gaf het netwerk Zuid-Holland. Daar hebben ze met acht scholen overlegd over de oprichting van een havo-programma, waarbij de volgende aandachtspunten naar voren kwamen: zorg voor doe-activiteiten waar je theorie aan koppelt; laat de activiteiten buiten de school plaatsvinden, liefst op een roostervrije middag; koppel het aan het profielwerkstuk; zorg voor studentambassadeurs die het programma draaien.
- Tijdens de gesprekken is afgesproken om havo talentontwikkeling verder uit te diepen tijdens de landelijke activiteit voor de regionale VO-HO netwerken 'havo/hbo ideeënlab' in juni 2016 en in de Steunpuntenraad.

#### Verduurzaming

Met betrekking tot verduurzaming zijn vooral bestuurlijke inbedding van de regionale VO-HO netwerken, organisatiestructuren en duurzame bijdragen van VO-scholen besproken. Ondermeer de volgende tips kwamen naar voren:

- Het is van belang om te werken met partnerscholen die zowel in-cash als in-kind bijdragen aan het netwerk.
- Laat de partnerscholen en instellingen die bij het netwerk betrokken zijn een samenwerkings-overeenkomst tekenen, en werk met een stuurgroep waarin vertegenwoordigers van de instellingen en van de partnerscholen zitten (en van andere partners, zoals het bedrijfsleven).
- Stel per partnerschool een bètacoördinator aan, en overleg met hen in een coördinatorenoverleg.
- Per vaksteunpunt is idealiter een coördinator gewenst die zowel organisatorisch als inhoudelijk sterk is. In de praktijk blijkt het echter lastig om iemand te vinden met een combinatie van deze eigenschappen. Stel daarom voor de vaksteunpunten zowel personen aan die organisatorisch sterk zijn als VO-docenten voor de inhoud en voeling met de doelgroep.
- Wanneer je veranderingen op scholen wilt bewerkstelligen, bijvoorbeeld scholen een schoolprogramma laten organiseren bij een bepaald project, start dan met een klein scholencluster van bijvoorbeeld drie scholen. Laat hen hierbij een meerjarenplan opstellen waarbij ook aangegeven wordt welke ondersteuning er gewenst is.

# 3. Evaluatie peer review systeem

## 3.1 Opzet evaluatie

Om te onderzoeken of het peer review systeem is wat de VO-HO netwerken ervan verwacht hadden, of het werkt, en hoe het verbeterd kan worden, is het peer review systeem geëvalueerd volgens onderstaande methode (figuur 5).



Figuur 5: Opzet evaluatie peer review systeem

Om een zo compleet mogelijk beeld te verkrijgen, is er per gesprek gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksmethoden: observatie, interviews en enquête.

De observatie werd tijdens het gesprek gedaan door Miranda Overbeek (secretaris, onderzoeker) en Harrie Eijkelhof (expert), via een observatieformulier. Na elk peer review gesprek interviewde de onderzoeker verder de coördinator van het netwerk dat de locatie beschikbaar stelde. Tot slot is na afloop van elk peer review gesprek een enquête naar alle gespreksdeelnemers verstuurd.

De uitkomsten van de observaties, interviews en enquêtes zijn door de onderzoeker samengevat en voorzien van aanbevelingen, welke op de Steunpuntenraadvergadering in juni 2016 besproken zijn.

## 3.2 Uitkomsten evaluatie

Uit de enquête die ingevuld is door vrijwel alle gespreksdeelnemers (34) blijkt dat 74% van de deelnemers het peer review gesprek nuttig vond en 24% heel nuttig. Tevens vond 71% het gesprek leerzaam en 15% heel leerzaam. Op de vraag of de leervragen die je in de schriftelijke voorbereiding opgesteld hebt beantwoord zijn, antwoordt 59% gedeeltelijk en 26% ja. De reden dat de leervragen gedeeltelijk beantwoord zijn, is volgens de gespreksdeelnemers veelal “omdat de pasklare antwoorden er gewoon niet zijn.” Aan de gespreksdeelnemers is ook gevraagd of er dingen veranderd zouden moeten worden aan de opzet van het peer review systeem. Daarop antwoordde 26% dat er iets veranderd zou moeten worden aan de enquête, 10% aan de schriftelijke voorbereiding en 39% aan het gesprek / de gespreksagenda / de gesprekspartners.

### Aanbevelingen verbeteringen peer review systeem

Op basis van de uitkomsten van de enquête, interviews en observaties zijn er aanbevelingen

gedaan ter verbetering van het peer review systeem, die besproken zijn met de Steunpuntenraad. Dit heeft geleid tot de volgende verbeteringen:

- Geen enquête meer uitzetten onder docenten en schoolleiders in het kader van de peer review. De enquête die voor deze gelegenheid is opgesteld zou wel nogmaals gebruikt kunnen worden (bijvoorbeeld om het jaar), maar dan los van de review.
- Het is gewenst om (los van de peer review en andere landelijke trajecten) richtlijnen voor interne kwaliteitszorg op te stellen voor en met de regionale VO-HO netwerken. Het zou ook mooi zijn om onderzoek te doen naar bijvoorbeeld de impact in de klas van activiteiten van de netwerken, en welke activiteiten leiden tot studiesucces en vermindering van studie-uitval.
- In het schriftelijke voorbereidingsdocument niet alleen vragen naar minimaal twee leervragen, maar ook een maximum aangeven van bijvoorbeeld vier. Daarnaast vragen een prioritering aan te geven van leervragen die voor het netwerk het meest belangrijk zijn om te bespreken.
- Ondanks dat de ruime meerderheid van de deelnemers tevreden was met Harrie Eijkelhof als expert, geen expert meer laten deelnemen aan het gesprek die zitting heeft (gehad) in een beoordelingscommissie. In plaats daarvan kiezen voor een onafhankelijk expert.
- Het VO (meer) deel laten nemen aan het peer review gesprek. Elk regionaal VO-HO netwerk zou daartoe één of meerdere VO-docenten en/of –schoolleiders (eigen keuze) mee moeten nemen naar het gesprek.
- Minder leervragen in de agenda opnemen, zodat er meer de diepte ingegaan kan worden.
- De discussie meer structureren door een format te geven voor de presentaties, waarin een aantal vragen genoemd worden die aan bod zouden kunnen/moeten komen.



- De peer review eens per twee jaar plaats laten vinden en aan bod laten komen wat er gedaan is met de uitkomsten van het vorige peer review gesprek.
- De samenstelling van de volgende gesprekken moet t.z.t. besproken worden door netwerken te vragen naar hun voorkeur.

Deze verbeteringen zijn verwerkt in het schriftelijke voorbereidingsdocument en meegenomen in het opstellen van een draaiboek. Met behulp van deze instrumenten, die zich bevinden in de bijlage, kan de peer review in 2018 en verder uitgevoerd worden.

## 4. Conclusie en discussie

Het ontwikkelde peer review systeem, waarin de leervragen en good practices van de regionale VO-HO netwerken centraal staan, werkt goed: 98% van de deelnemers vond het peer review gesprek (heel) nuttig en 86% (heel) leerzaam. Het peer review systeem zal dan ook, met een aantal kleine aanpassingen, gebruikt blijven worden in een tweejaarlijkse cyclus. De grootste aanpassing zal zijn dat de enquête onder docenten en schoolleiders niet meer uitgezet zal worden in het kader van de peer review (zie figuur 6).



Figuur 6: Aangepaste peer review opzet

In het peer review handboek voor de regionale VO-HO netwerken bevinden zich de benodigde instrumenten om het peer review systeem uit te kunnen voeren in 2018 en verder: onder andere een draaiboek, het schriftelijke voorbereidingsdocument en formats voor presentaties over good practices en knelpunten (het handboek en schriftelijke voorbereidingsdocument bevinden zich tevens in de bijlage van deze rapportage). Voorwaarde om het peer review traject uit te kunnen voeren, is wel dat er

(financiering voor) een secretaris/projectleider is die de peer review organiseert en er verslag van doet.

Het voor de regionale VO-HO netwerken ontwikkelde peer review systeem zou ook gebruikt kunnen worden door andere netwerken of instellingen. Daartoe moeten de thema's in het schriftelijke voorbereidingsdocument vervangen worden door thema's die relevant zijn voor de betreffende netwerken of instellingen; verder kan dezelfde systematiek gehanteerd worden.

Het zou interessant vervolgonderzoek zijn of het peer review systeem ook bij andere instellingen werkt. Daarnaast zou het goed zijn om de verbeterde opzet te evalueren, tijdens de peer review van de regionale VO-HO netwerken in 2018. Tot slot is het van belang om, bijvoorbeeld eind 2017, de effecten van de peer review cyclus uit 2016 te onderzoeken. Per netwerk zou opgevraagd moeten worden wat zij met de uitkomsten van de peer review gedaan hebben, en of naar aanleiding van zowel het peer review gesprek als de rapportage over alle gesprekken, de uitwisseling met andere netwerken is toegenomen.



# Bijlage 1: Draaiboek peer review regionale VO-HO netwerken

## Periode:

Eens in de twee jaar, in maart/april. De eerste peer review gesprekken waren in 2016, dus de volgende zullen in 2018 zijn.

## To do:

Wanneer	Wat	Wie
Oktober	<ul style="list-style-type: none"> <li>Bij netwerken opvragen wat ze gedaan hebben met de uitkomsten/actiepunten van het vorige peer review gesprek en of n.a.v. de peer review de uitwisseling met andere netwerken is toegenomen.</li> <li>Bij netwerken inventariseren wie er bij het gesprek aanwezig moeten zijn: tenminste de coördinatoren / vertegenwoordigers van alle bij het netwerk betrokken HO-instellingen en één of meerdere VO-docenten en/of schoolleiders. Hiervan de namen, e-mailadressen en werkdagen opvragen.</li> <li>Onafhankelijk expert (iemand die niet bij de netwerken betrokken is) zoeken om aanwezig te zijn bij de peer review gesprekken. Bijvoorbeeld Pieter Hogenbirk of Jos Cremers.</li> <li>Voorzitter zoeken voor de peer review gesprekken, bijvoorbeeld de voorzitter van de steunpuntenraad of een schoolleider.</li> <li>Voorstel maken voor indeling van netwerken per peer review gesprek en dit voorleggen aan de netwerken ter goedkeuring. In 2016 is er gekozen voor trio's. Mogelijkheden zijn bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> <li>Een beginnend/klein en groot netwerk per trio;</li> <li>Netwerken die dicht bij elkaar liggen;</li> <li>Netwerken die op elkaar lijken;</li> <li>Dezelfde netwerken als bij het peer review gesprek 2016;</li> </ul> </li> <li>De indeling pas maken als de leervragen en good practices bekend zijn. Let op: als voor deze laatste optie gekozen wordt, dan verandert de planning (de schriftelijke voorbereidingen moeten dan eerder in het schooljaar ingevuld worden, omdat de data pas daarna geprikt kunnen worden).</li> </ul>	<p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p>
November	<ul style="list-style-type: none"> <li>Datumprikkers (laten) rondsturen en data vastleggen voor de peer review gesprekken (communiceren naar alle gespreksdeelnemers).</li> <li>Bepalen bij welke netwerken de gesprekken gehouden worden (bij voorkeur niet bij Amsterdam, Utrecht of Wageningen, omdat daar in 2016 de peer review gesprekken gehouden zijn).</li> <li>Zaal vastleggen voor peer review gesprek en (inplannen) catering en uitrijkaarten reserveren.</li> </ul>	<p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p> <p>Ontvangende netwerken</p>
December	<ul style="list-style-type: none"> <li>Thema's en bijlage uit schriftelijke voorbereidingsdocument actualiseren voor zover nodig.</li> </ul>	Secretaris
Januari	<ul style="list-style-type: none"> <li>Schriftelijke voorbereidingsdocument naar netwerken sturen, met het uitdrukkelijke verzoek om het 3 weken voorafgaand aan het peer review gesprek in te vullen (circa 2 weken voor deadline reminder sturen).</li> </ul>	Secretaris
Februari	<ul style="list-style-type: none"> <li>Eventueel: enquête (ter evaluatie van het peer review systeem) updaten.</li> </ul>	Secretaris
3 weken voorafgaand aan elk gesprek	<ul style="list-style-type: none"> <li>Schriftelijke voorbereiding sturen naar secretaris.</li> <li>Op basis van schriftelijke voorbereidingen agenda maken (voor zover mogelijk good practices aan leervragen koppelen; maximaal vier leervragen per netwerk) en agenda versturen aan de gespreksdeelnemers, inclusief de schriftelijke voorbereidingen, deelnemerslijst en presentatie-format als bijlage.</li> <li>Agenda voorbespreken met voorzitter peer review gesprek.</li> <li>Gesprek voorbereiden: agenda en schriftelijke voorbereidingen doornemen, korte presentaties maken over eigen leervragen en good practices.</li> </ul>	<p>Netwerken</p> <p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p> <p>Netwerken</p>
Voor/tijdens het gesprek	<ul style="list-style-type: none"> <li>Meenemen naar gesprek: lege naambordjes en stiften, voor elke deelnemer een uitdraai van de agenda en deelnemerslijst.</li> <li>Notulen maken van het gesprek.</li> </ul>	<p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p>
Na afloop gesprek	<ul style="list-style-type: none"> <li>Eventueel: enquête versturen naar gespreksdeelnemers.</li> <li>Afspraken maken met andere netwerken voor vervolgoverleg/-acties.</li> </ul>	<p>Secretaris</p> <p>Netwerken</p>
Z.s.m. na gesprek	<ul style="list-style-type: none"> <li>Conceptverslag maken en naar de netwerken sturen voor feedback.</li> <li>Eventueel feedback geven op het conceptverslag.</li> </ul>	<p>Secretaris</p> <p>Netwerken</p>
Mei	<ul style="list-style-type: none"> <li>Eventueel: enquêteresultaten analyseren en peer review documenten aanpassen naar aanleiding hiervan (na bespreking op steunpuntenraad).</li> </ul>	Secretaris
Juni	<ul style="list-style-type: none"> <li>Rapportage maken en naar de netwerken sturen.</li> <li>Afgeslankte variant (zonder bijlagen waarin de schriftelijke voorbereidingen en gespreksverslagen etc. zitten) van de rapportage maken en naar o.a. OCW sturen.</li> </ul>	<p>Secretaris</p> <p>Secretaris</p>

# Bijlage 2: Schriftelijke voorbereiding op peer review gesprek

Naam regionaal VO-HO netwerk / Bèstasteunpunt: ...

Opmerkingen vooraf:

- Noteer per onderwerp, indien van toepassing, één of meerdere good practices of knelpunten (richtlijn: maximaal 200 woorden per good practice/knelpunt).
- Geef bij elk van de good practices en knelpunten aan of jullie dit aan bod willen laten komen tijdens het peer review gesprek.
- Kies in de kolom van de knelpunten minstens twee en maximaal vier knelpunten waarover jullie tijdens het peer review gesprek met andere netwerken van gedachten zouden willen wisselen. Formuleer bij deze knelpunten tevens een heldere leervraag.
- In de bijlage staan per onderwerp subonderwerpen genoemd waar je aan kunt denken bij het formuleren van good practices en knelpunten.

	Beschrijf (indien van toepassing) één of meerdere good practice(s) op dit gebied. Benoem wat andere netwerken hiervan kunnen leren, en de factoren die bij hebben gedragen aan dit succes. Geef per good practice aan of jullie deze zouden willen presenteren tijdens het peer review gesprek.	Beschrijf (indien van toepassing) één of meerdere knelpunt(en) op dit gebied. Geef per knelpunt aan of jullie tijdens het peer review gesprek met andere netwerken hierover van gedachten willen wisselen. Zo ja: Formuleer bij de betreffende knelpunten (min. twee; max. vier) een heldere leervraag.
Activiteiten		
Samenwerking met VO-scholen		
Samenwerking met andere instellingen		
Samenwerking met bedrijfsleven		
Kwaliteitsbewaking		
Financiële middelen		
Verduurzaming		
Communicatie		
Inspelen op (toekomstige) ontwikkelingen		
Optioneel: zelf in te vullen		

Hieronder worden – ter inspiratie – voor elk van de hiervoor genoemde onderwerpen, subonderwerpen genoemd waar je aan kunt denken bij het formuleren van good practices of knelpunten.

### Activiteiten

Denk bijvoorbeeld aan:

- Activiteiten voor leerlingen, docenten, TOA's en schoolleiders.
- Een samenhangend leerlingen- en docenten aanbod (vervlechting Bètasteunpunt met VO-HO netwerk).
- Type en frequentie activiteiten.
- Deelnemersaantallen.
- Waardering van deelnemers voor activiteiten (evaluatie/monitoring).
- Curriculumontwikkeling (didactisch, inhoudelijk, gedifferentieerd). Bijvoorbeeld ontwikkelen van onderwijsmaterialen gericht op de vakvernieuwing, lesmateriaal gericht op onderzoeksvaardigheden of technisch ontwerpen.
- Landelijke deling van ontwikkelde onderwijsmaterialen.

### Samenwerking met VO-scholen

Denk bijvoorbeeld aan:

- Afstemming tussen vraag (van VO-scholen) en aanbod (van HO-instellingen).
- Commitment schoolleidingen.
- Partnerscholen / samenwerkingsovereenkomst met scholen.
- Betrokkenheid van scholen in bestuur en organisatie netwerk.
- Ontwikkeling van schoolprogramma's gericht op differentiatie en talentontwikkeling.
- Uitwisseling tussen scholen faciliteren.

### Samenwerking met andere instellingen

Denk bijvoorbeeld aan:

- Samenwerking met HBO, WO, eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen en vakdidactici.
- Samenwerking met SLO, PBT, Toptalenten VO, Wetenschapsknooppunten, Jet-Net, STEM Teacher Academy, Techniepact, uitgevers en vakverenigingen.
- Samenwerking met Sirius (aansluiten talentenactiviteiten op honoursprogramma's Sirius).
- Samenwerking met andere regionale VO-HO netwerken.
- Het inrichten van de havo-hbo aanpak.

### Samenwerking met bedrijfsleven

Denk bijvoorbeeld aan:

- STEM Teacher Academy (BedrijfsDOTs en Cursus Bètaberoepen in de les).
- Samenwerking Jet-Net (regiocoördinator).
- Opbrengsten van samenwerken met bedrijven.
- Bedrijven werven.
- Bijdrage(n) van bedrijven (wel/niet structureel).
- Waardering van docenten voor activiteiten met bedrijven.
- Activiteiten met bedrijven die jullie idealiter zouden willen bieden.

### Kwaliteitsbewaking

Denk bijvoorbeeld aan:

- Kwaliteit van activiteiten borgen.
- Door jullie gebruikte evaluatiesystemen.
- Partnerscholen om feedback vragen.
- Zicht op de effecten van jullie activiteiten, bijvoorbeeld in hoeverre activiteiten leiden tot verbeteringen in de les.
- Het didactisch vaardig maken van studenten die leerlingenactiviteiten uitvoeren.

### Financiële middelen

Denk bijvoorbeeld aan:

- Financiering netwerk door HO, VO, overheid en bedrijfsleven.
- Bemensing bètabreed en per vak (ook: flexcontracten vs. vaste contracten).

### Verduurzaming

Denk bijvoorbeeld aan:

- Financiële verduurzaming: Afhankelijkheid van stimuleringsmiddelen vs. cofinanciering VO/HO/bedrijfsleven.
- Bestuurlijke inbedding van het netwerk (commitment CvB's en schoolleiders).
- Duurzame bijdrage VO-scholen (zowel in-kind als in-cash), vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst.

### Communicatie

Denk bijvoorbeeld aan:

- Website.
- Nieuwsbrief.
- Publicaties.
- Het bekend maken van jullie aanbod.

### Inspelen op (toekomstige) ontwikkelingen

Denk bijvoorbeeld aan:

- Verbreding naar alfa en gamma.
- Onderwijs2032.
- Techniepact 2.0.
- Overige ontwikkelingen die plaatsvinden in VO en HO.



regionale  
VO-HO netwerken